

УДК 330.341.1

Білик Р. С.*

МЕХАНІЗМ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті проаналізовано проблеми та перспективи залучення іноземних інвестицій в економіку та їх вплив на формування інноваційного середовища в Україні. На базі проведеного аналізу окреслені шляхи покращання інвестиційного клімату в Україні та можливості її інтеграції у світовий економічний простір.

Ключові слова: іноземні інвестиції, інвестиційний клімат, інноваційне середовище в Україні.

In the article problems and prospects of foreign investment attraction are analyzed. The impact of foreign investments on the competitive business environment creation in Ukraine is examined. The ways of investment climate improvement in Ukraine and prospects of the integration of Ukraine into the world economy are substantiated.

Key words: foreign investments, investment climate, business environment in Ukraine.

В статье проанализированы проблемы и перспективы привлечения иностранных инвестиций в экономику и их влияние на формирование инновационной среды в Украине. На основе проведенного анализа очерчены пути улучшения инвестиционного климата в Украине и возможности ее интеграции в мировое экономическое пространство.

Ключевые слова: иностранные инвестиции, инвестиционный климат, инновационная среда в Украине.

Постановка проблеми. Посилення глобалізації економіки характеризується загостренням міжнародної конкуренції, намаганням кожної країни прискорити інноваційний розвиток, посилити здатність національної економіки витримувати конкурентний тиск на світових ринках наукоємної, високотехнологічної продукції. Для країн з транзитивною економікою, до яких належить Україна і які ще не утвердилися у світовому економічному просторі як високотехнологічні країни загострюється проблема відповідності процесів глобалізації та інтернаціоналізації інвестиційно-інноваційної діяльності до потреб і інтересів національного розвитку.

Аналіз останніх публікацій. Питання інноваційного розвитку та регулювання іноземного інвестування постійно знаходиться в полі зору дослідників. У світовій економічній літературі найбільш суттєвий внесок в їх розробку зробили І. Ансофф, П. Друкер, І. Іпатов, М. Маковецкий, М. Портер, Б. Санто, Р. Фатхутдінов, Й. Шумпетер, Ю. Яковець та інші.

* кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Дослідженню проблем інноваційної діяльності в сучасних умовах господарювання присвячені роботи українських учених Ю. Бажала, В. Гейця, О. Колодізева, М. Крупки, Д. Лук'яненка, Н. Мешко, В. Міщенко, О. Мозгового, В. Осецького, А. Рум'янцева, В. Сизоненка, А. Чухна, С. Якубовського та інших відомих вітчизняних вчених і фахівців-практиків.

Але, багато питань, зокрема вплив зовнішнього фінансування на інноваційний розвиток країн, залученість країни до глобальної інноваційної системи залишаються недостатньо дослідженими. Розуміння рушійних чинників залучення іноземних інвестицій інноваційного спрямування дасть змогу більш чітко формувати стратегію інноваційного розвитку та поліпшення інвестиційного клімату України.

Мета статті – дослідити роль зовнішнього фінансування у формуванні сприятливого інвестиційного клімату та конкурентного інноваційного середовища в Україні в умовах суперечливої взаємодії міжнародного усупільнення і відносної відособленості національних економік та посилення впливу цих процесів на розвиток міжнародної фінансової глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Глобалізаційні процеси за характером прояву та глибиною впливу як на окремі національні економіки, так і на весь хід світогосподарського розвитку розгортаються досить суперечливо. Глобалізація сприяє, з одного боку, розширенню обміну товарами, послугами, інформацією, технологіями та іншими ресурсами між державами та отриманню переваг від поглиблення їх участі в системі міжнародного поділу праці. І у цьому контексті глобалізація виступає процесом, який активізує внутрішню (національну) господарську та науково-технічну, інноваційну та інвестиційну діяльність.

З іншого боку, глобалізація криє у собі значні загрози для незалежного, самостійного розвитку економіки окремих країн. Адже загострення міжнародної конкуренції здатне сприяти концентрації капіталів, фінансово-інвестиційних і інтелектуальних ресурсів лише у обмеженої групи високорозвинених країн, які по мірі посилення міжнародної конкуренції дедалі більше використовують набуті переваги, створюючи реальну загрозу тим країнам, де науково-технічна і інноваційна діяльність не спирається на таке потужне підґрунтя.

Для країн з транзитивною економікою, і зокрема України, які визнають необхідність підтримання інноваційного напрямку розвитку економіки та тільки стають на цей шлях, актуальним стає питання джерел фінансування інноваційної діяльності. Впровадження наукових досліджень та дослідно-конструкторських розробок (НДДКР) у виробництво є ризиковим та потребує значних фінансових ресурсів, тому особливого значення набуває потреба в зовнішньому фінансуванні. Водночас, одним із негативних наслідків залучення іноземних інвестицій у інноваційну діяльність є втрата значної частки прибутків від виходу на ринок інноваційних технологій. За таких умов важливо використовувати позитивний досвід інших країн у залученні іноземних інвестицій в інноваційну діяльність,

У країнах з транзитивною економікою, які успішно розвивали свій інноваційно-інвестиційний потенціал і залучали іноземні інноваційні технології, ключову роль відіграла послідовна політика уряду. Ця політика була спрямована на пошук можливостей підвищення ефективності національних інноваційних систем (НІС) через нарощування власних ресурсів, особливо людських, і створення дієвої інституційної основи для стимулювання національних компаній до інноваційної діяльності. Ефективна реалізація такої політики потребує довгострокової стратегії. Країна, яка лише пасивно очікує на прихід нових сучасних технологій з інших країн, матиме невігідну конкурентну позицію порівняно з тими країнами, які проводять активну адаптаційну та інституційну політику.

У країнах з транзитивною економікою, в яких зосереджено потужний сегмент НДДКР ТНК, використовують ефективну політику уряду, яка включає активне сприяння імпорту технологій, ноу-хау, людського та інвестиційного капіталу з інших країн. В окремих країнах політика уряду спрямована на стимулювання залучення ПП, водночас як інші приєднуються до ТНК через контрактні угоди. Стратегічні інвестиції спрямовані в цих країнах насамперед, на розвиток людських ресурсів НДДКР через постійне вдосконалення системи освіти, на стимулювання міграції висококваліфікованих фахівців, на розвиток інфраструктури НІС (наукових парків, державних науково-дослідницьких інститутів та лабораторій, інкубаторів) як засобу сприяння інноваційної діяльності, як іноземних, так і національних компаній, на стимулювання впровадження міжнародних технічних стандартів та стимулів як частини загальної стратегії залучення зовнішнього фінансування у цільові сектори економіки, на стратегічне впровадження системи захисту прав інтелектуальної власності [1].

Отже, «інноваційний розвиток можна охарактеризувати як процес структурного вдосконалення національної економіки, що досягається переважно за рахунок практичного використання нових знань для зростання обсягів суспільного виробництва, підвищення якості суспільного продукту, зміцнення національної конкурентоспроможності та прискорення соціального прогресу в суспільстві» [2].

Таким чином, основним рушієм у сучасній ринковій економіці є використання інновацій у конкурентній боротьбі з метою підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств, а відтак і національної економіки. Саме тому на сучасному етапі розвитку світової економіки єдиним адекватним глобальному виклику способом розвитку економіки, і тим самим, нарощення рівня міжнародної конкурентоспроможності, є формування інноваційно-інвестиційної економіки. Проте, через відірваність в Україні фінансового капіталу від реального, а також у силу нерозвиненості механізмів міжгалузевого переливу капіталів важелі ринкового стимулювання інновацій не спрацьовують. А відтак, інновації не стають для України засобом підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Вдале проведення технічного та технологічного переозброєння будь-якого виробництва, а також впровадження сучасних інноваційних технологій, як одного з основних факторів підвищення конкурентоспроможності національної економіки, потребує значних інвестицій.

Обсяг інвестицій, необхідних для фінансування лише першочергових інвестиційно-інноваційних програм в Україні, які далі дадуть мультиплікативний ефект, оцінюються експертами приблизно в 50-60 млрд. дол. США. Що ж стосується ресурсу, який має підтримувати інноваційну діяльність, то для цього, на думку економістів потрібно не менше 5-10% ВВП щороку [3].

Інвестиції в інноваційному процесі є одним із основних факторів. Успіх інноваційної діяльності багато в чому залежить від достатності ресурсного забезпечення, в тому числі і від інвестиційної забезпеченості. Саме від успішності залучення останніх, у кінцевому підсумку, і залежить інноваційна діяльність. Однак, при цьому постають питання, а саме: про джерела фінансових ресурсів, про інструменти їх залучення та про умови, за яких таке залучення відбудеться в достатніх обсягах.

Інноваційна діяльність, як правило, характеризується досить високим рівнем невизначеності і ризику, а тому важливими принципами системи фінансування інновацій є: багатогранність джерел, гнучкість і адаптивність до швидко змінюваного, турбулентного середовища інноваційних процесів.

Теоретично в умовах досконалого ринку, рівних ставок оподаткування різних фінансових інструментів і відсутності регулюючих заходів будь-яка форма фінансування підприємств не повинна суттєво впливати на результати його діяльності і рентабельності. Проте в реальних умовах підприємства досить часто стикаються з різноманітними ризиками, що обумовлює певну ієрархію форм і джерел фінансування, в тому числі з використанням фінансових інструментів ринку цінних паперів.

На практиці не лише великі, а й малі і середні підприємства вдаються до різноманітних джерел зовнішнього інвестування, в тому числі до банківського кредитування, залученню коштів на фінансових ринках, використанню ризикових капіталів (венчурних фондів) тощо. Остаточний вибір джерел фінансування залежить від організаційно-правової форми і розміру підприємства, природи його ризиків, галузі і сфери діяльності, технологічних особливостей виробництва, специфіки продукції, яка випускається, характеру державного регулювання і оподаткування бізнесу, зв'язків з ринками та інших факторів.

Бюджетні асигнування на розробку і впровадження інновацій обмежені доходами бюджетної системи. При цьому в залежності від політико-економічних умов у країні, форми і розміри бюджетних інвестицій у інновації мають суттєві відмінності. Бюджетна криза, яка є характерною для України, обмежують можливість державної участі в розвитку і провадженні інноваційних процесів. У 2012 в структурі фінансування інноваційної діяльності в Україні (яке не перевищує 1,5% ВВП) частка бюджетних асигнувань склала близько 3,0%, що дорівнює рівню 2001 р. [4].

При фінансуванні інноваційних проектів, реалізація яких пов'язана з високим рівнем фінансового ризику і невизначеністю комерційного результату, підприємства можуть використовувати різні форми кооперації, в тому числі створення венчурних фондів, а також укладення партнерських відносин на всіх стадіях розробки, освоєння і впровадження інновацій.

В умовах негативного впливу світової економічної кризи винятково важливого значення набуває визначення пріоритетів фінансового забезпечення інноваційного розвитку. Так, можливості надання кредитів та бюджетних інвестицій на розробку і реалізацію інновацій обмежені можливостями частини доходної бюджетної системи. Останнім часом фінансування інноваційної діяльності не перевищує 1% ВВП, тоді як за критерієм ЄС на інноваційний розвиток має витратитися не менше 2,5% ВВП. Обмежені можливості держави стосовно підтримки впровадження інновацій у поєднанні з намаганням стимулювати з бюджету інновації у всіх галузях призвели до розпорошення й без того мізерної ресурсної бази.

Крім того, слід враховувати, що згідно поширеного міжнародного класифікатора, до категорії високотехнологічних відносяться товари, у вартості яких витрати на НДДКР становлять не менше 3,5%, якщо цей показник знаходиться в межах 3,5-8,5%, то товари відносяться до категорії «техніки високої якості», а якщо перевищує 8,5%, то вони вважаються «технікою вищої якості» [5].

Тому пріоритетом фінансування інновацій повинен стати не відомчий підхід, а подібний до таких країн як Франція, Великобританія, США, Німеччина, Швеція підхід єдиного фінансування для усього циклу «наука – техніка – виробництво». Це створює сприятливі умови для реалізації інноваційної стадії, забезпечує координацію дій різних учасників інноваційного процесу визначає ефективність НДДКР, віддачу від інвестицій тощо. З метою підвищення ефективності фінансового забезпечення інноваційної діяльності в Україні доцільно розвивати за прикладом багатьох країн ЄС мережу центрів, міжрегіональних та міжнародних науково-дослідних центрів.

Надходження іноземних інвестицій у галузі економіки, які мають стратегічне значення, що регулюється інвестиційною та інноваційною політикою держави, обумовлює інвестиційний клімат всередині країни, формує її інвестиційну позицію і визначає інвестиційно-інноваційну привабливість для іноземного інвестування підприємств високотехнологічних галузей. При використанні ними іноземних інвестицій підвищується ступінь ефективності діяльності, що пояснюється їхнім впливом на управління, в ході якого відбувається децентралізація функцій управління з диверсифікацією відповідальності, посиленням контролю розробки, виготовлення й випробування наукоємної продукції та технологій, впровадження новітніх методик інноваційного менеджменту [6].

Інтегрована стратегія провідних країн світу свідчить про здійснення активної державної підтримки інноваційної діяльності, орієнтацію національної економіки на інноваційний розвиток, державну фінансову підтримку інноваційних процесів, стимулювання інновацій через встановлення пільгового оподаткування, надання кредитів, розвиток науково-дослідної та інноваційної інфраструктури, створення сприятливого інвестиційно-інноваційного клімату тощо. Подібний підхід до розвитку інновацій є характерним і для ряду країн, що розвиваються, таких, наприклад, як Китай та Індія [7].

Участь держави у фінансуванні НДДКР поступово зменшується по мірі наближення розробки інноваційних продуктів та технологій до кінцевої стадії інноваційного процесу. Водночас кожна наступна стадія інноваційного процесу потребує все більших витрат. Особливо це відчувається на стадії впровадження, де потреба у фінансових ресурсах у 2–3 рази більша, ніж на проведення науково-технічних досліджень і розробок. Це означає, що з кожною наступною стадією інноваційного процесу стає необхідним все більш активне включення заощаджень приватного сектору у фінансове забезпечення інноваційної діяльності [8].

Значний потенціал позитивного впливу на приведення в дію інноваційних факторів мають механізми фінансового стимулювання; інноваційного розвитку, що використовуються у зарубіжних країнах, і зокрема у країнах-членах ЄС. Сукупність методів фінансового регулювання та стимулювання інноваційної діяльності поділяється на пряме регулювання у формі безповоротного фінансування та кредитування пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в бюджетних та спеціалізованих позабюджетних фондів та у вигляді прямого податкового та митного регулювання. Можливості їх використання в євро інтеграційній стратегії України потребує формування у підприємств безперервно діючих механізмів закріплення юридично своїх досягнень інших, у тому числі і закордонних. Це дозволить змінити співвідношення між витратами на науку та інновації, сприяти трансферу технологій та комерціалізації технологічних нововведень.

Доцільно створити мережу лізингових компаній, основною діяльністю яких стала б фінансова підтримка суб'єктів малого та середнього підприємництва. При цьому головна увага повинна бути зосереджена на сприянні оновлення основних фондів малих інноваційно-впроваджувальних підприємств, що дає змогу на високому рівні забезпечувати виконання замовлень ТНК, інших іноземних партнерів на проведення НДДКР, мати екстремальну базу для проведення прикладних досліджень, спрямованих на досягнення практичних результатів і вирішення конкретних задач [9].

З метою подолання фінансових обмежень участі України в програмах ЄС необхідно запровадити ефективні механізми фінансового стимулювання інноваційно-технологічного співробітництва окремих проектів і науково-технічних програм, активізації інноваційного інвестування та створення повноцінної інфраструктури фінансового ринку. Принципового значення набуває розгортання системи венчурного фінансування як форми

взаємодії недержавних національних інвестиційних компаній з різними інноваційними та інвестиційними фондами країн ЄС та транснаціоналізація провідних українських банків із спрямуванням поширення їх діяльності на європейський регіон у зв'язку з реалізацією спільних інноваційних проектів.

Застосування стимулюючих заходів, спрямованих на формування однотипності пільг, що введені в країнах ЄС і повинні бути введені в Україні, може мати, на наш погляд, наступні результати:

- виважене використання цих пільг дасть позитивний ефект щодо активізації інвестиційного забезпечення інновацій як за рахунок амортизаційних відрахувань, так і за рахунок використання неоподаткованої частини прибутку підприємств;
- дозволить використати інноваційні фактори для поглиблення євроінтеграційної політики України;
- застосування таких пільг здатне спричинити викривлення ринку інтелектуальної праці всередині країн, в яких використовуються праця науково-технічних працівників та викликати суперництво між країнами ЄС за обмежену кількість кваліфікованих науково-технічних кадрів та посилити їх відтік з України [10].

З метою залучення зовнішніх фінансових ресурсів у країнах з транзитивною економікою у процесі проведення ринкових реформ розпочалась розбудова інфраструктури національних фінансових ринків, лібералізація та зняття обмежень щодо проведення операцій на них. Однак, аналіз показників відкритості ринкових економічних систем показує, що ці країни постають перед проблемою раціонального поєднання стратегії внутрішньої стабілізації та дестабілізуючого впливу зовнішньоекономічних чинників.

Сучасні трансформаційні процеси на фінансовому ринку є причиною, з одного боку, багатьох економічних переваг (стимулювання вільного руху капіталів, збільшення обсягу інвестицій тощо), а з іншого – нових загроз для економічної безпеки, нестабільності фінансових ринків та масштабного поширення кризових явищ у світовій економіці. В сучасних умовах посилення диспропорцій, фінансовий ринок не відповідає потребам розвитку економіки без періодичного укріплення інституційної бази. При цьому особливо гостро дана проблема в країнах із транзитивною економікою, оскільки їм властивий недостатній розвиток фінансового ринку і відсутність належної правової та інформаційної інфраструктури [11].

Дослідження показують, що для міжнародного руху капіталів характерний значний потенціал нестабільності в країнах із транзитивною економікою. На тлі високих процентних ставок на ринках, що формуються зростає небезпека здійснення спекулятивних операцій короткострокових капіталів, що спричиняє вплив фінансових ресурсів із країни [12].

Як свідчить досвід багатьох національних економік, залучення позичкових капіталів та портфельних інвестицій має сенс, якщо в країні існує розвинена інфраструктура фінансового ринку, функціонують у конкурентному середовищі приватні економічні суб'єкти, здатні до ефективного використання отриманих коштів та сучасних інноваційних технологій у стратегічних цілях [13]. Як показує практика країн Центральної і Східної Європи, прями інвестиції, що спрямовані на експортне виробництво, також можуть бути елементом нестабільності, оскільки різко збільшують залежність головних макроекономічних пропорцій та економічної політики від зовнішніх для даної економічної системи чинників.

Пріоритетними напрямками розвитку фінансового ринку в Україні є: удосконалення механізмів захисту прав інвесторів; розвиток інструментарію ринку цінних паперів; удос-

коналення Національної депозитарної системи; розвиток інвестиційної інфраструктури. Але, незначні обсяги ресурсів, що обертаються на цьому ринку не сприяють формуванню не тільки ефективної інфраструктури, але і створення розвиненої системи обліку і розрахунків по угодах, інформаційного забезпечення і адекватного сприйняття ринку. У результаті низький рівень капіталізації, ліквідності і конкурентоспроможності фінансового ринку значно знижує його можливості інтеграції в міжнародну фінансову систему, залучення іноземних інвесторів і виходу компаній на зарубіжні фінансові ринки [14].

Загальний рівень фінансової активності іноземних компаній в розвитку інноваційної системи України має достатньо високий показник: середня частка фінансування НДДКР за рахунок іноземних інвестицій в Україні становить більше 20% (це високий показник у порівнянні із загальною світовою практикою, оскільки в більшості країн він не перевищує 10%), високий рівень патентної активності іноземних компаній, який становить близько 19%, тобто Україна втрачає доходи на цю суму від комерціалізації розроблених українських інновацій [15].

В умовах загального низького рівня розвитку інноваційної активності підприємств України зовнішнє фінансування, з одного боку, відіграє позитивну роль, підтримуючи інноваційну ініціативу підприємств, а також розвиток освіти, науки, культури, соціального забезпечення, а, з іншого боку, становить певну загрозу для подальшого розвитку стратегічно важливих сегментів НІС України.

Для переходу економіки України на інноваційний шлях розвитку необхідно реформування механізм його фінансового забезпечення. Цей механізм повинен ґрунтуватися на мотиваційних стимулах та моделі забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності всіма необхідними ресурсами для впровадження інновацій. До самого інноваційного процесу повинні залучатися якомога більше економічних суб'єктів, які мають вільні виробничі потужності, інформаційні ресурси, матеріалі та не матеріалі активи. Така модель сприятиме розвитку стратегічно важливих структурних елементів НІС України, таких як інноваційні кластери, технологічні парки, інноваційні підприємства, науково-дослідні інститути та лабораторії.

Висновки. У сучасних умовах, найважливішим фактором економічного зростання країни є інноваційно-інвестиційна діяльність. З метою інтеграції країн з транзитивною економікою доцільно диверсифікувати фінансові потоки за рахунок іноземних інвестицій. Послідовність заходів щодо сприяння інтеграції повинна мати такий алгоритм, передусім, необхідно здійснювати оцінку результатів лібералізації руху капіталів. Після цього оцінюються можливості і майбутні результати відкриття окремих секторів національної економіки іноземним інвесторам шляхом співставлення руху іноземного капіталу в країну та руху національного капіталу за межі країни. Для використання зовнішніх фінансових ресурсів необхідно проведення маркетингу і просування на зовнішні ринки з метою стимулювання розвитку національного підприємництва. Виключного значення набуває економічне обґрунтування спільних проектів і програм на галузевому і регіональному рівні, узгодження інтересів національного бізнесу і іноземних інвесторів.

На сучасному етапі розвитку світового господарства саме іноземні інвестиції є головним інструментом інтернаціоналізації національних господарств, залучення їх до процесів фінансової глобалізації. Здійснення іноземних інвестицій є засобом для отримання переваг у сучасній конкуренції. Залучення іноземних інвестицій справляє безпосередній вплив на обсяги капіталовкладень в економіку, на рівень зайнятості та стан внутрішнього ринку. Країнам, які прагнуть зміцнити фінансово-економічну безпеку завдяки залученню іноземних інвестицій, необхідне створення таких умов, за яких ризики негативних впли-

вів на економіку країни будуть мінімізовані, а заходи із залучення та регулювання ПП спрямовані на підвищення міжнародної конкурентоспроможності національної економіки та збільшення добробуту населення.

Список використаних джерел

1. Інноваційна політика: навчальний посібник / За заг. ред. Б. М. Андрушківа. – Тернопіль : ТЗОВ «Терно-Граф», 2012. – 484 с.
2. Маковецкий М. Ю. Инвестиционное обеспечение экономического роста: теоретические проблемы, финансовые инструменты, тенденции развития / М. Ю. Маковецкий. – М. : Анкил, 2005. – 312 с.
3. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kno.rada.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=47920.
4. Офіційний веб-ресурс Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України [Електронний ресурс] / Розділ «Статистична інформація». – Режим доступу: <http://ssmsc.gov.ua>.
5. Стратегії високотехнологічного розвитку в умовах глобалізації: національний та корпоративний аспекти: монографія / За ред. Н. П. Мешко. – Донецьк : Юго-Восток, 2012. – 472 с.
6. Директиви ЄС щодо фінансового ринку [Електронний ресурс]: // Україна фінансова: інформаційно-аналітичний портал Українського фінансового розвитку. – Режим доступу: http://www.ufin.com.ua/inf/_dov-mspd.htm.
7. Новые стратегические приоритеты ОЭСР в посткризисном контексте [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://oecdcentre.hse.ru/strategy>.
8. Колодизев О. М. Методологічні засади фінансового забезпечення управління інноваційним розвитком економіки : монографія / О. М. Колодизев. – Х. : ФОП Лібуркіна Л. М., ВД «ІНЖЕК», 2009. – 240 с.
9. Трансформація інноваційного потенціалу України в умовах інтеграції у світову економіку : під ред. В. І. Крамаренко, А. П. Румянцева. – Сімферополь : ТНУ ім. В.І. Вернадського, ДІАЙПІ, 2013. – 390 с.
10. Науменкова С. В., Міщенко С.В. Розвиток фінансового сектору України в умовах формування нової фінансової архітектури : монографія / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко. – К.: УБС НБУ; ЦНД НБУ, 2009. – 384 с.
11. Геоелекономічні виміри світової фінансової кризи // Геоелекономічні сценарії розвитку і Україна : монографія / М. Згуровський, А. Філіпенко та ін. – К. : Академія, 2010. – С. 65-74.
12. Стукало Н. В. Глобалізація та розвиток фінансової системи України : монографія. – Д. : ДНУ, 2006. – 248 с.
13. Сиденко В. Р. Глобализация и экономическое развитие. / В. Р. Сиденко. – К. : Феникс, 2008. Т. 1. – 376 с.
14. Школьник І. О. Фінансовий ринок України: сучасний стан та стратегія розвитку : монографія / І. О. Школьник. – Суми : Мрія, УАБС НБУ, 2008. – 348 с.
15. Структурні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України: [Т.2]: Інноваційно-технологічний розвиток економіки / За ред. В. М. Геєця, В. П. Семиноженка, Б. Є. Кваснюка. – К. : Фенікс, 2007. – 564 с.